

последница борбе за њу. А ако је „бангавост” нешто што се везује и за демонско (Нечастивог) и за божанско (пророка Јакова), онда и прича, жаргонски говорећи, треба да буде „ђаволски добра”, тј. „тотална” и „неповлична”, а тим категоријама и стреми књига *Соба за бежишће*.

Др Јелена Ђ. МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српску књижевност

jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

ПАНКЕРСКИ МИКРОКОСМОС У КАВЕЗУ

Роланд Орчик, *Фантомкомандо*, превела с мађарског Ангела Патаки, Културни центар Новог Сада, Нови Сад 2019

Наслов романа *Фантомкомандо* Роланда Орчика одвео ме је, графичким решењем корице књиге у српском преводу, на криви пут. Видевши ову реч као две одвојене, у сећање ми је дошао култни акциони филм из средине осамдесетих са Арнолдом Шварценегером у главној улози, у оригиналу назван *Commando*, на нашем језику *Командос*, а на немачком *Das Phantom-Kommando*. Видевши цеви, ланце и гвожђурију којима су слова, помислих тада, две речи, исписана, очекивао сам у овом роману крвопролиће у најбољем маниру Гувернаторових остварења, нешто већ виђено у свету филма стишњено у књижни блок. Изневерена очекивања у свом најбољем издању дочекала су ме на наредних две стотине и четрдесет страница, јер у овом роману само је рат фантомски, командоси су обични људи из комшилука, а тек покоји примерак наше врсте побегао је из имагинаријума достојног остварења Емира Кустурице, да се задржимо на филмским реминисценцијама.

Поменути Арнолд Шварценегер је глумац који је, како то рече покојни Робин Вилијамс, „играо у много филмова, али је у њима говорио мање од било којег глумца, једино, можда, са изузетком Лесија”. Човек који никад није научио енглески, успевши при томе да заборави матерњи немачки, у речнику би могао да илуструје појам шума у комуникационом каналу. *Фантомкомандо* Роланда Орчика, с друге стране, и у својим преводима (у оригиналу написан и штампан у Мађарској 2016, преведен потом на румунски, а онда опет и на, да га тако назовемо, његов резервни језик, српски) књига је која је материјални доказ билингвизма и чак и мултилингвизма, који на нашим просторима, чак и у дистопијском свету какав је створен у овом роману, успева да преживи и опстане све док

има Људи. Не осећајући ни на секунд да оригинални језик овог романа није српски, читалац може подједнако да ужива колико у пишчевом успелом раду, толико и у преводилачкој вештини Ангеле Патаки, која је и овај роман својим преводом за руку довела у нашу књижевност као у његову родну кућу.

„Ово дело је плод маште. Има везе са стварношћу, само је питање са којом”, каже Орчик одмах после наслова, на месту где би у филмовима морало да стоји „засновано на истинитом догађају”, ако за то има разлога. Заметак ове књиге, прича која следи одмах након речитих цитата Едена фон Хорвата и енглеског постпанк бенда Килинг цоук, доноси, чини се, донекле истиниту причу о формирању бенда Кома, те о буци која настаје када се музика не свира само на класичним инструментима, али и о томе како из хаоса настаје хармонија, све док не уследи рат. Дејв Грол, фронтмен Фу Фајтерса и бубњар Нирване, који је 2003. својим ангажманом на бубњевима Килинг цоуку помогао да изда поменути други албум насловљен именом бенда, на којем је поменута песма-мотив овог романа, застао би свакако да послуша младог Спанаћа, сакупљача различитих секундарних сировина, махом метала. Било да Спанаћ свира трошивши себе у потпуности на ударце по својим инструментима, или музицирање изводи каналишући енергију у креативни доживљај њиховог изостанка, његов набој је стваралачки, а и ми као да чујемо Осу на гитари, Скалпела за бубњем и Папков бенцо док се полако одмотава филм ове књиге.

Појмове филм и филмске реминисценције користим намерно, јер мислим да Орчик није 2016. направио искорак из поезије, након четири запажене књиге песама, само у прозу, него и у другу уметност. *Фанџом-командо* је панкерски микрокосмос у кавезу, материјал погодан за успешну екранизацију, са готовим сценаријем, заокруженим саундтреком и постојећим кулисама. Сваки град у Војводини и нпр. Славонији или Посавини може да одглуми неименовану варош на Тиси – која својим неименовањем управо и дочарава универзалност – из овога дела: понеком преименујемо реку, додамо зоо-врт или променимо језички и конфесионални регистар, али порука остаје иста, антиратна, антимилитарна и панкерска у оном смислу речи за који смо можда мислили да је умро заједно са оригиналним настанком и нестанком овог покрета. Панк као критичко размишљање о култури и цивилизацији, што је бар једном и бар накратко био, у постпанкерско време преселио се у књижевност, а из свог бенда Лајка Орчик га је одсвирао и у свом роману првенцу. У градовима у којима је све – осим живота самог! – стало влада језива атмосфера страха, а надреалне и фантазмагоричне сцене смењују се са епизодама из прошлог живота, сада тако далеког од новонастале стварности. Ипак, графитима на зидовима и љубавним причама које побеђују и стварност и машту, појединци одолевају и намећу бунт као обавезу. Последњи нацисти

више се чак ни не крију по подрумима – напротив, пуна их је јавна сцена у овоме што волимо да назовемо, уместо правога имена, регионом, али и покрет отпора лудило превазилази границе у главама људи, како на папиру, тако и у реалности. И у простору који полако губи људе који га настањују, као у Орчиковом роману, сабиру се они који желе да виде даље иза на прозоре закуцаних дасака и да спознају топографију другачију од ушанчених дневних соба и забарикадираних дворишта. Публика овога романа постоји, потврдило се то већ и са два превода и престижном Наградом „Геза Чаг“, која се додељује ауторима који стварају у изразито авангардном духу, а којом је овај роман награђен 2017. године. Публика за овај филм постојала би такође, чак и обимнија од оне која је са књигом у руци у машти себи већ дочарала све сцене ове креативне прозе.

Након похвала филму, у критици обично следе спојери, препричана радња која убија уживање у остварењу, али њу ћемо овог пута избећи, држећи се строго само упоришних књижевних тачака из властитих читалачких бележака. Оно што рат производи око себе, чак и када га на самој сцени нема, те понављање бескрајног рата које из филозофије долази у стварност, Орчик сублимира реченицом „Рат је рак“, а сву његову вештину креирања ликова, штафетног предавања речи члановима једне породице и њиховим пријатељима, уз кретање напред и назад кроз успомене и доживљаје, остављамо читаоцима да превреднују и по својим личним мерилима. Атмосферу параноје која се шири све тврдоглавије, призоре попут насукане Нојеве барке са које у опустели град беже неупарени примерци врста на издисају, наилазећи на ђаволје свадбене сцене усред окружења налик чернобиљском, али и на ветрењаче и мали градски парк пун дивљих поморанци, појединце који животне сокове црпу из књига или музике коју не морају ни да чују да би је заиста доживели, писац је правилно распоредио по својој књизи, а на публици је да их све пронађе тамо где им се ни најмање не нада. Међу маглom и у сиво обојеној стварности, севнуће и *Бели албум* Битлса, те нарoви, те „крваве јабуке“, који су контраст сцени из самог пакла, у којој породица, у слат и уз свеопште лудило, обедује фекалије. У историји појединих породица и самог града, лична исповест постаје општа, уз сву политичку некоректност старијих генерација, које су учене да размишљају о свету на начин који је и њихово само постојање доводио у питање. Мајсторске гвоздене капије, свекомшијски свињокољи, ритуали испијања ракије, смењују се са причама о протеривањима и проказивањима, злочинима и казнама, у какофонији у којој људи личе на „свиње које од сопственог гласног рок-тања не примећују да их воде у кланицу“. Док се не појави изненада сама „Божја милост“, баш након што живот постане такав да пробуди нагон да се убије и Свемогући, у овој књизи чују се Битлси, Лед цепелин, Дорси, Нил Јанг, Боб Дилан, Дејвид Боуви, Студис, Иги Поп, Пети Смит, Панкрти, Луна, Боргезија, Рамонси, Секс пистолси, Пил, Сузи енд д Беншиз

и многи други. Гласно појачани звуци, чак и када морају да буду одсвирани у глави слушаоца, прате акционе и потпуно драмске сцене, које се смењују наизменично. Одрасли људи у паузама лудила резимирају, млађи упознају живот, а размена енергије међу њима синестетички се осети и у телесном воњу свих ликова у делу, који због воде као ограниченог ресурса личну хигијену неповратно селе из домена свакодневице. Док свет воња својим истинским, неприкривеним мирисом, животињама које су једине заиста слободне, желе да се придруже и људи. Целим током романа припремани за тај тренутак, гвоздену музику која се чује у тајности најзад полако почињу да осећају сви, иницирани у тај ритуал самим читањем овога дела. Ко је то насмејан на самом крају, закључите сами.

Гвожђе, са чијим сакупљањем је започела и прича овог романа, постало је након читања и на насловној страници колекција инструмената, чија се музика и у тишини чује. Било да је она производ нестандартне употребе инструмената у бенду Кома или при соло наступима у Спанахевој шупи, или да је прави музички *ready made*, рад случаја по принципима Џона Кејџа, где околни звуци чине композицију, *Фанџомкомандо* нам је доказао да и оно што доживљавамо буком може да постане разумљиво и јасно. Као и код Кејџовог препарираниог клавира, где звуци настају тако што се на жице и између жица клавира постављају разни предмети (шрафови, папир, гума...), чиме се добија широк спектар тонова који до тада слушаоцима нису били доступни, у овој књизи одабиром тема и мотива Орчик успева да нам рат представи упрво његовим одсуством, стављајући на упражњено место епизоде којима се не надамо и људе који се осећају на своју пуку околоратну шизофрену егзистенцију. Као што у Кејџових чувених „4'33'” из 1952. године одсуством намерно произведеног звука музичари стварају музичко дело, намерним одсуством рата Роланд Орчик је створио роман о рату, који поменуто поруку „Рат је рак” афирмише, заступа и у подсвест шаље и из сасвим неочекиваних углова.

По принципу недетерминисаности, сваком је дозвољено да у свом микрокосмосу сам одређује шта ће и како за њега и звучати, и значити. Џон Кејџ је за Тома Јорка, фронтмена, певача и главног аутора бенда Рејдиохед, „херој уметности свих времена”. Да ли је Кејџ, свесно или не, мотивисао и Роланда Орчика да у кавез прво затвори, па из њега пусти по својим панкерским постулатима и свој микрокосмос и своју ратну дистопијску прозу, остаје питање на које нам одговор може дати само писац. Одговор који нам даје дело само јасно потврђује да је у тој намери, хотимично или не, у потпуности успео.

Др Срђан В. ОРЧИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
srđjanorsic@gmail.com